

D

en første europæer

Bernard af Clairvaux

BRIAN PATRICK MCGUIRE

ALFA

Tilgnet Kirsten Grubb Jensen, *in amicitia spiritali*

BRIAN PATRICK MCGUIRE

Den første europæer
Bernard af Clairvaux

ALFA

Den første europæer – Bernard af Clairvaux
Brian Patrick McGuire

© Forfatteren og Forlaget Alfa

1. oplag 2009

ISBN 978-87-91191-38-1

Grafisk tilrettelæggelse og omslag: Bjarne Jensen, RPC
Bogen er sat med Palatino og trykt hos Special-Trykkeriet Viborg a-s

Udgivet med støtte fra Dronning Margrethe og Prins Henriks Fond,
Jens Nørregaard og Hal Kochs Mindefond, Pastor Niels Møgelvangs
Litteraturfond, Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse, FELIX-Fonden

For enkelte billeder i denne bog er det ikke lykkedes os at komme
i kontakt med den retmæssige indehaver af ophavsrettighederne.
Såfremt forlaget på denne måde måtte have krænket ophavsretten,
er det sket ufrivilligt og utilsigtet. Retmæssige krav i denne
forbindelse vil naturligvis blive honoreret, som havde tilladelsen
været indhentet i forvejen.

Forlaget Alfa
Frederiksberg Allé 10
1820 Frederiksberg C
www.forlagetalfa.dk

Indhold

Forord	9
Overblik	13
Kort	17
Tidstavle	19
Prolog: sin tids gåde	22
1 EN HELGENS DØD	
Bernards Clairvaux i 1153	31
Syner og visioner	38
Et brev til en ven i Norden	42
2 MORS DRENG I EN MANDSVERDEN	
Dijon og Citeaux	45
Barndom og skole	48
En mors alt for tidlige død	52
Vejen til Citeaux	56
Citeauxs udfordring	63
Visioner om en stor fremtid	67
3 CLAIRVAUXS BEGYNDELSE	
Fra Citeaux til Clairvaux: askesens veje	69
Søvn, mad og fysisk arbejde	74
Et skrækkeligt sted i stor ensomhed	77
Bernard som abbed og som mand	80
En abbed under administration	85
Gyldne tider i Clairvaux	86
Venskabet grænser	89

4 DEN NY ORDENS TALSMAND

Clairvauxs første døtre	93
Clairvauxs udfordring	97
Brevet skrevet i regnen	103
En ordens stemme	106
Et forsvarsskrift	111
Et nyt ridderskab	113
Alles mand	117

5 PAVESKISMA OG ENDELØSE REJSER

Abbeden der blev væk	119
Paven der blev væk	122
Innocens II nord for Alperne	125
Første udlandsrejser: Italien og Akvitanien	128
Tilbage til Italien (1135): middelalderens rockstjerne	131
Clairvauxs forvandling (1135)	137
En tredje Italiensrejse	141

6 BRODERENS DØD OG EN KÆTTERFORFØLGELSE

Tårer over Gerard	145
En dialog med broderen	149
En følelsesmæssig revolution	152
En ny lærdoms udfordring	155
Venskabets udfordring: Vilhelm mod Abelard	159
Bernards reaktion: hån og foragt	162
En teologisk traktat til paven	166

7 MUNKENS HVERDAG OG ABBEDENS PLIGTER

Bernards fremtræden	171
Munkens nat og dag i Clairvaux	176
Om regelsæt og deres undtagelser	181
Valg til gejstlige embeder: sagen fra York	185
Bernards idealisme	193

8 GODE RÅD TIL EN PAVE OG ET NYT KORSTOG

En cistercienser som pave	195
Til kamp mod den romerske befolkning	198
Til kamp for Det andet Korstog og for jødernes sikkerhed	201
Et mislykket korstog	208
Pavens rådgiver	210
Flere opgør med kætteri	217
Frustrerende forbindelser	220

9 VENSKABETS PRIS

Tilbageblik på venskabet historie	223
Peder den Ærværdige: et vanskeligt venskab	227
Den irske ven Malachy	233
Eskil, vennen fra Danmark	239
Theobald, lægmandsvennen	244
Venner for altid	247

10 EN HELGENS EFTERLIV

Vejen til helgenkåring	251
Clairvaux-munkenes erindringer om Bernard	255
Ordenens fortællinger om Bernard	259
Caesarius af Heisterbachs Bernard	262
Relikvier, Den gyldne Legende og Den guddommelige Komædie	267
Marias mælk, vers mod djævelen og Kristi omfavnelser	272
Bernard i vor tid: en europæisk skikkelse	276

Kilder og værker	280
Navneregister	294

FORORD

*Man skulle kunna kalla Eskil den første européen på nordisk mark.
Norden var genom honom fört in i sammanhangen med Europa.
(Scandia 4, 1931, s. 270)*

For næsten firs år siden skrev Lauritz Weibull, en af Nordens største historikere, om ærkebiskop Eskil af Lund (d. 1181) og hans centrale placering i Nordens møde med Europa. Weibull indså, at Eskils kontakter og rejser sydpå knyttede nye og væsentlige bånd til den europæiske middelalders kulturkreds. Især mente han, at fortællingerne fra Eskils sidste leveår, efter at han havde nedlagt sit ærkebispembede og var blevet munk i Clairvaux, bidrog til bevidstheden om et europæisk fællesskab med rod i middelalderen.

Bag ærkebiskop Eskil står hans ven og vejleder, Bernard, abbed af Clairvaux i Champagne. Bernard, som blev født i Bourgogne i 1090, sluttede sig i 1112 til klosterfællesskabet i Citeaux og blev tre år senere udsendt for at blive abbed i Clairvaux. Han blev hverken biskop eller pave, men hans betydning i samtiden var enorm. Hans breve og andre skrivelser nåede ud i alle Europas hjørner, og gennem dem bidrog han til en ny erkendelse af begrebet *res publica christiana*, det kristne fællesskab, som ligger til grund for det Europa, vi kender i dag.

For danskere opflasket med forestillingen om den mørke middelalder og den protestantiske reformations åndsfrigørelse,

er Bernard en tvivlsom skikkelse, der for eksempel forsøgte at forhindre den franske teolog og filosof Peder Abelard i at undervise og som prædikede korstog mod de vantro. Firkantede kategoriseringer kan imidlertid ikke rumme et menneske, der formåede at rejse klostre overalt i Europa, fra Irland til Danmark og Italien. Cistercienserordenen fik luft under vingerne takket være Bernards inspiration og førte stræbsomme mænd ud i et nyt Europas fjerneste afkroge.

Hvis Eskil er Nordens første europæer, så er vennen Bernard den første europæer overhovedet. Der er, indrømmet, andre kandidater til titlen, såsom kejser Karl den Store nogle århundreder tidligere. Men Karls Europa var mere drøm end virkelighed, en mytisk fortælling om Rom og kejserriget. Bernards Europa var mindre prætentivt, et dynamisk og relativt åbent samfund med plads til vækst og forandring. Cistercienserordenen blev én blandt flere nye institutioner, der forvandlede Kontinentet og de omgivende øer.

At være europæer er en blandet arv, som de følgende sider vil vise. Mit portræt af Bernard præsenterer ikke en helt, der bør fejres, men et menneske som kan forstås. Hans næsten endeløse aktiviteter og store flid demonstrerede det gåpåmod og den selvtillid, som til alle tider har været en forudsætning for at kunne forvandle ens omgivelser og skabe noget nyt. I Bernards rastløshed og utilfredshed med det bestående gives der udtryk for en europæisk trang til at ændre og forbedre.

Eftertiden anså Bernard for at være en helgen, hvilket kan være svært at forholde sig til på vore breddegrader i det enogtyvende århundrede. I det følgende vil jeg dog forsøge at illustrere, hvorfor han blev opfattet som hellig, men samtidig understrege, at jeg først og fremmest interesserer mig for Bernards bidrag til en ny europæisk bevidsthed. En bevidsthed som er splittet mellem kreativitet og magtbegær, en dualisme som i og efter

middelalderen har ført til mange ulykker i form af tvangskristning og erobring af nye verdensdele.

Den europæiske middelalder har givet os en kompliceret verden i arv, og det er altid problematisk at se bort fra de synder, som tynger vores kontinent i dets ekspansionstrang og selvdyrkelse. Men Bernards liv og skrifter bringer os i kontakt med den dybe spiritualitet, der også kendetegner vores kultur, selv om den åndelige dimension i mange sammenhænge siden er gået i glemmebogen.

I denne bog har jeg som fremgangsmåde valgt at gå til primære kilder i et forsøg på at forstå, hvad de siger om Bernard og hans verden. Jeg læner mig ikke op ad smarte "teoretikere", der fortæller mig, hvordan jeg bør læse teksterne. I stedet lægger jeg øre til fortidens mennesker og deres stemmer og lader dem formidle deres førstehåndsindblik i Bernard. Jeg sætter min lid til, at min læser er eftertænksom og har hang til en god og kritisk fortælling.

Denne bog tager sit udgangspunkt i en opfordring fra Ida Auken, nu et dynamisk medlem af Folketinget, men dengang redaktør på forlaget Alfa. Jeg er glad for, at hun tænkte på mig, og jeg har haft et fortrinligt samarbejde med hendes efterfølger, Jeanne Dalgaard, hvis kollega, Bjarne Jensen, også har været en stor hjælp.

Som altid har min hustru og ven gennem mere end fyrre år, Ann Kirstin Pedersen, været min sprogværter. Hun har fjernet mange gentagelser og krævet, at jeg begrænser de store sproglige armbevægelser. Som indvandrer til landet i 1970'erne fandt jeg desværre aldrig tid til at sætte mig på skolebænken for at lære dansk, og denne mangel har plaget mig og mine omgivelser lige siden!

En anden kærkommen læser har været biskop emeritus Henrik Christiansen, der har suppleret sine mange sproglige rettelser med frugterne af sin store teologiske viden. Jeg betragter

det som et stort privilegium, at jeg også i denne bog har kunnet drage fordel af biskop Henriks enorme viden og indsigt.

Det har været vigtigt for mig at kunne illustrere bogen med billeder, der afspejler Bernards store gennemslagskraft i mange sammenhænge. Ph.d. James France af Blewbury, Oxfordshire, der har skrevet det definitive værk om Bernard i middelalderens billedverden, har i den forbindelse været en meget eftertragtet og skattet rådgiver.

Jeg har altid haft stor gavn af at holde foredrag om igangværende forskningsprojekter, og også bogen om Bernard har bragt mig i kontakt med inspirerende mennesker og steder, både i Danmark og i udlandet. Sognegårde, højskoler, folkeuniversiteter og forsamlingshuse har lagt øre til den store abbeds livshistorie og bedrifter. Det samme har tilhørere på universiteterne i Tucson, Arizona og Oxford, England. I juli 2009 glæder jeg mig til at drage til Løgumkloster Højskole og afholde kursus om middelalderens mennesker, med Bernard i centrum.

I mere end tredive år har jeg haft en kær ven og kollega i Kirsten Grubb Jensen, der lige fra Center for Europæiske Middelalderstudiers oprettelse på Københavns Universitet i 1982 var en af de drivende kræfter i det frugtbare middelaldermiljø, der her udviklede sig. Kirstens åndelige indsigt og kritiske sans har altid inspireret og fremmet mine projekter, og indtil hun gik på pension, nød jeg at holde gæsteforelæsninger på hendes middelalderhold. Som forsker og lægmedlem af benediktinerordenen er hun tæt på det klostervæsen, som Bernard berigede. Med tak for mange års venskab og faglig inspiration tilegner jeg Kirsten denne bog.

Svallerup, Vestsjælland

12. januar 2009, Sankt Aelreds Dag

OVERBLIK

En forsmag på biografens indhold. Når historikere skriver biografier, er de selvfølgelig tilbøjelige til at gå kronologisk til værks, men for middelalderhistorikeren, der beretter om en helgenkåret person, er denne skabelon problematisk. Kilderne prioriterer episoder og udsagn, der fremhæver det hellige. Derfor er fortællinger fra barndommen ofte begrænset til profetier eller åbenbaringer, der antyder, hvor stor en fremtid der venter dette menneske. Til gengæld får vi meget lidt at vide om, hvordan barnet "egentlig" havde det.

Fremfor at gå i rette med kildernes vægtning af oplysningerne om Bernards liv har jeg valgt at lade det forhold berige biografien. Efter en kort introduktion til moderne biografier går jeg i Kapitel 1 tilbage til den første og måske bedste middelalderbiografi om Bernard, det "Første Liv" der blev skrevet om ham, *Vita prima*. Jeg beskriver Bernards dødsleje i Clairvaux og understreger, at en helgens festdag ikke er hans fødselsdag men hans dødsdag. Derfor blev Bernard født i Himmelen den 20. august 1153. Ved hjælp af hans helgenlegende forsøger jeg at beskrive denne overgang fra det jordiske til det himmelske. Kapitel 1 slutter med et brev, som Bernards sekretær og efterfølger som abbed i Clairvaux skrev til ærkebiskop Eskil for at meddele, at den store abbed var afgået ved døden.

I Kapitel 2 vender jeg tilbage til fødsel og barndom og lægger megen vægt på det faktum, at Bernard som teenager mistede sin mor. Hans sproglige begavelse kunne have ført ham

ind i en akademisk karriere, men hans tilknytning til moderen inspirerede ham til at blive munk. Jeg gennemgår vennen Vilhelm af Sankt Thierrys beretning i *Vita primas* første bog, ifølge hvilken Bernard valgte at slutte sig til *Novum monasterium*, Det nye Kloster, Citeaux.

Kapitel 3 beskriver Bernards grundlæggelse af Clairvaux, Citeauxs andet datterkloster. Hans asketiske livsførelse førte til helbredsproblemer, der forhindrede ham i at udføre sine pligter som abbed. Vilhelm af Sankt Thierry overrasker ved at udtrykke kritik af Bernards overdrevne selvdisciplin. Abbeden krævede for meget af både sig selv og sine munke, og blev derfor tvunget til at trappe ned og lægge øre til irettesættelser og vejledning fra omgivelserne.

Kapitel 4 beretter om Clairvaux' mange klostergrundlæggelser. Allerede på dette tidlige tidspunkt, før 1120, blev Bernard opsøgt af mennesker på grund af hans helbredende evner. Familienmedlemmer, der havde sluttet sig til ham i Clairvaux, forholdt sig skeptisk til dette engagement. I 1124 trådte Bernard for første gang frem som cistercienserordenens talsmand og fordømte en abbedkollega, der ville tage sine munke med sig til Palæstina. I disse år skrev Bernard en traktat, *Apologia*, hvori han fordømte udpenslede og groteske figurer i klostrenes udsmykning. Han udtalte sig beundrende om en ny munkeorden, der kombinerede ridder- og klosterliv. Selv om han ikke grundlagde tempelherrerne, bidrog han dermed til ordenens udbredelse.

I 1130'erne tog Bernard tre gange til Italien og to gange til Sydfrankrig som led i sine bestræbelser på at få anbragt Innocens II på pavestolen. Kapitel 5 følger Bernards rejser og den tiltagende dyrkelse af ham som mirakelmager, en rolle han havde det svært med. Oplysningerne er hentet fra den anden bog af *Vita prima*, som blev forfattet af Ernald af Bonneval, benediktinermunk fra Chartres. Det er i kraft af Bernards endeløse rejser, at han blev en central skikkelse på den europæiske scene.

Bernards bror Gerard var en særlig støtte for ham, da han blev abbed i Clairvaux (kapitel 6). I 1138, kort tid efter Bernards tilbagekomst fra Italien, døde Gerard. Abbedens klagesang over sin bror indgår i en af hans prædikener over Højsangen, og den er efter min mening et følelsesmæssigt gennembrud i kristendommens kærlighedsudtryk, hvis betydning for vor kultur ikke kan måles.

I kapitel 7 gennemgår jeg Bernards sekretær Geoffrey af Auxerres beskrivelse af sin abbeds udseende og vaner og forsøger at forestille mig en typisk dag i klostret. Bernards værk om regler og undtagelser viser hans indstilling til kravet om munkens pligt til at adlyde abbeden. Han ses agerende i kirkepolitiske sammenstød, som da han udfordrer valget af en ærkebiskop i York, og hans engagement – eller indblanding – fremgår også af de breve, han skriver.

Kapitel 8 viser, hvordan Bernard tilsyneladende blev overrasket over, at en af hans egne munke blev valgt til pave, Eugenius III. Også i dette tilfælde er Bernards breve de primære kilder. De viser endvidere hans bestræbelser på at realisere et korstog til Det hellige Land og hans skuffelse over, at det blev en fiasko. Af værket *De consideratione*, gode råd til en pave, fremgår det, at han formåede at fastholde sin position som pavens vejleder.

I kapitel 9 gennemgår jeg et helt livs venskaber, fordi jeg mener, at Bernard forstås bedst gennem de bånd, han knyttede til andre mennesker. Ofte er den eneste kilde hans breve, men i forholdet til Clunys abbed Peder den Ærværdige kan vi tillige glæde os over dennes udsagn. Bernards fremhævelse af venskabets betydning er et gennembrud i Vestens historie, fordi han er den første med rod i den asketiske tradition, som insisterer på venskab som et almenmenneskeligt behov.

Kapitel 10 følger Bernards helgenkårningsproces fra hans død og indtil 1174. Dette forløb foregik ikke uden sværdslag, men kronedes med nye fortællinger om Bernard, der fortsatte med at

dukke op igennem middelalderen, i opbyggelig litteratur såvel som i billeder. Bernards arv "voksede", som i beretningen om *lactatio*, hvor Maria som tegn på påskønnelse begunstiger ham med mælk fra sit eget bryst.

Bernard lever igennem sine værker: først og fremmest brevene, men også de teologiske traktater. Personen Bernard fremtræder tydeligst i *Vita primas* første bog, takket være vennen Vilhelm af Sankt Thierrys beskrivelse. Men Ernald af Bonnevals og Geoffrey af Auxerres bidrag til samme helgenlegende er ligeledes meget nyttig læsning. Selv om der er mange kilder til Bernard og hans liv, forbliver han, med egne ord, en gåde.

Navneregister

begrænset til afdøde personer

- Abelard, Peder (filosof og teolog, 1079-1142)
23, 59, 155-70, 185, 217, 219, 243
- Adam (cisterciensermunk, 1120'erne) 109
- Aelred af Rievaulx (cistercienserabbed, 1110-66) 76, 187, 224, 248
- Alan af Auxerre (biografiforfatter, biskop 1152-67) 254
- Alberik (prior, abbed af Citeaux, d. 1108) 47, 65
- Alberik af Reims (teolog, lærer, 1120'erne) 157
- Aleth de Montbard (Bernards mor, d. 1106/7) 46, 48-9, 52
- Alexander III (pave 1159-81) 251, 254-5
- Ambrosius (kirkefader, biskop, ca. 340-97) 151, 252
- Anaklet II (Peder Leone, modpave 1131-8)
119, 122-3, 125, 129, 131-2, 141-2, 164
- Anastasius III (pave 1153-54) 38
- Andreas (Bernards morbror, tempelherre. d. ca. 1160) 32-3
- Andreas (Bernards bror) 46, 57, 82
- Anselm af Bec og Canterbury (abbed, ærkebiskop, teolog, 1033-1109)
113, 153, 159-60, 173
- Anselm af Laon (teolog, lærer, d. 1117) 156
- Aristoteles (græsk filosof 384 f.kr.-322 f.kr.) 278
- Arnold (cistercienser-abbed 1115-25) 106-9
- Arnold af Brescia (præst, revolutionær, ca. 1090-1155) 199, 201, 214
- Augustin (kirkefader, biskop, 354-430) 149, 151, 164, 225, 252
- Bartholomæus (Bernards bror) 46, 57
- Beatrice (Dantes muse) 269, 271
- Becket, Thomas (ærkebiskop, helgen d. 1170) 255, 262

-
- Benedikt af Nursia (abbed, Reglens forfatter, d. ca. 550)
40, 66-7, 74, 79, 97, 108, 114, 119, 139, 150, 174-7, 182-4, 190, 230,
265-6, 270
- Bernard de Montbard (Bernards morfar, f. ca. 1025-d. ca. 1075) 46
- Bernardo Paganelli = pave Eugenius III (d. 1153) 33, 143, 196-7
- Birgitta af Vadstena (mystiker og helgen, 1303-73) 137
- Bonaventura (teolog, lærer, d. 1274) 180
- Briccio (biskop, d. 1140) 130
- Brorson, Hans Adolph (biskop, salmedigter, 1694-1764) 77
- Bruno (ærkebiskop 1131-37) 108-9
- Caesarius af Heisterbach (novicemester, forfatter, d. ca. 1240) 262-66
- Calixtus (pave 1119-24) 108
- Chretien de Troyes (digter, d. efter 1181) 114, 226
- Christian (cistercienserabbed, biskop, d. 1186) 236
- Cicero (romersk politiker, filosof, 106 f.kr.-43 f.kr) 147, 224
- Christiansen, C.P.O. (højskolelærer og Bernard-ekspert, 1887-1951)
55, 61, 67, 81, 125, 128, 136, 196, 208, 228, 240, 242
- Conrad af Eberbach (cistercienserforfatter, d. 1221) 63, 149, 260-61, 263
- Cølestin II (Guy af Castello, pave 1143-44) 188, 192
- Dante (forfatter 1265-1321) 269, 271
- David (konge i Det Gamle Testamente) 197
- Eleanor af Akvitanien (fransk og engelsk dronning, 1122-1204) 130
- Cyr (martyr, begyndelsen af 300-tallet) 135
- Ernald af Bonneval (benediktinermunk, biografiforfatter, d. efter 1156)
26-8, 34, 123-133, 138, 142-3, 195, 253, 259
- Eskil (Lunds ærkebiskop, Bernards ven, d. 1181)
42-3, 226, 239-43, 245, 248, 253-4, 260, 267
- Eugenius III (cistercienserabbed, pave 1145-53)
38, 143, 192-3, 196-200, 208, 210-12, 215, 217-20
- Frans af Assisi (ordensgrundlægger, 1181/82-1226) 52
- Frederik I ("Barbarossa", tysk konge, romersk kejser 1152-90) 38, 201, 254
- Gaudry (Bernards morbroder) 57, 97-8
- Geoffrey af Auxerre (Bernards sekretær og biografiforfatter, f. ca. 1115-20-d.
efter 1188) 26-8, 33-8, 40, 42-4, 50, 61, 131, 165, 171-6, 180, 195, 205,
207, 217-18, 233-4, 238, 242, 253-5, 259-60, 262
- Geoffrey af Chartres (biskop 1115-ca.1148) 38, 125, 127, 129-132, 157
- Geoffrey af Langres (prior, biskop 1138-63) 138
- Gerard (Bernards bror, kældermester, d. 1138)
39, 58-60, 80, 97-8, 100, 102, 145-51, 153-4, 174, 224, 239
- Gerard (biskop, d. 1136) 128-130
- Gerard (kardinal, senere pave Lucius II, 1144-45) 188

Gerson, Jean (teolog, lærer, 1363-1429) 185
Gilbert de la Porrée (biskop, teolog, d. 1154) 217, 219
Gilson, Etienne (filosof, teolog 1884-1978) 276
Grane, Leif (kirkehistoriker, 1928-2000) 23
Gregor I, den Store (pave 590-604) 75, 88, 116, 211, 214, 252
Gregor VII (pave 1073-85) 47
Gregorius Papareschi: se Innocens II
Guido (Bernards ældste bror, d. ca. 1142) 39, 53, 57-8, 65, 97, 102
Hadrian IV (pave 1154-50) 254
Haimeric (kardinal, pavelig kansler 1130'erne) 143
Hanna (mor til Samuel i Det Gamle Testamente) 49
Heloise (abbedisse, Abelards hustru, 1101-62) 155, 170
Henrik (cistercienserabbed 1150'erne) 205
Henrik I (engelsk konge 1100-35) 125, 185
Henrik II (engelsk konge 1154-89) 255
Henrik af Beauvais (cisterciensermunk, biskop, d. 1175) 220-21, 265-6
Henrik af Blois (pavelegat, biskop, 1129-71) 186, 189
Henrik af Heisterbach (abbed 1208-42) 264
Henrik af Lausanne og Toulouse (kætter, d. ca. 1148) 217-19
Henrik Murdach (abbed, ærkebiskop 1147-53) 191
Herbert af Clairvaux (munk, ærkebiskop, d. senest 1198) 259-61, 263
Hieronimus (kirkefader, ca. 347-420) 49
Hombeline (Bernards søster) 46, 63, 82-4
Honorius II (pave 1124-30) 122
Hugo af Macon (Bernards ven) 61-2
Humbert (cistercienserabbed 1127-38) 38-9
Humbert (anklaget for forbrydelse, 1120'erne) 244
Innocens II (Gregorius Papareschi, pave 1130-43)
119, 122-6, 128-9, 131, 141-2, 164, 186, 189, 246
Innocens III (pave 1198-1216) 253
Jacobus de Voragine (dominikaner, forfatter, d. 1298) 268
Johannes Eremitten (biografiforfatter, d. ca. 1180?) 45, 66-7
Johannes af Clairvaux (prior 1171-79) 255-6, 259
Johannes af Salisbury (krønikeskriver, biskop, d. 1180) 219
Josbert af La Ferté (Bernardslægtning, d. ca. 1125) 98-9
Judas (apostel) 266
Konrad III (tysk konge 1138-52) 200-201, 205, 208
Laurentius (helgen, martyr d. 258) 174
Lazarus (Jesu ven) 151, 153
Leclercq, Jean (munk, forfatter 1911-93) 90, 272, 276
Lothar (tysk konge/kejser 1125-37) 126, 142

Lotulf (teolog, lærer, 1120'erne) 157
Lucius II (pave 1144-45) 188, 192
Ludvig VI (fransk konge 1108-37) 123, 125
Ludvig VII (fransk konge 1137-80) 38, 203, 220, 246
Luther, Martin (kirkereformator 1483-1546) 213
Malachy (ærkebiskop, Bernards ven, d. 1148)
40, 41-2, 226, 233-39, 240, 245, 248
Maria (Jesu mor) 174, 241, 272-4
Maria (Jesu ven) 150
Maria Magdalena (Jesu ven) 206
Martha (Jesu ven) 150
Martin af Tours (biskop, d. 397) 26
Matilda (engelsk dronning, d. 1167) 185-6, 190
Mattæus af Albano (kardinal, pavelegat, d. 1134) 113, 134-5
Moses (profet i Det Gamle Testamente) 81, 209
Nicholas (Bernards sekretær 1140'erne) 231-2
Nicolaus II (pave 1058-61) 122
Niels Grevsun (Eskils slægtning, munk 1170'erne?) 267
Nivard (Bernards yngste bror) 46, 57, 65
Odo (benediktinerabbed 1151-62) 221
Orderik Vital (benediktinermunk, historiker 1075-c.1142) 125
Paulus (apostel, d. 64/65) 29, 64, 147, 213, 232, 271
Peder Andersen (cistercienserabbed 1473-1500) 274
Peder den Ærværdige (Clunys abbed 1122-1156) 112, 170, 226-32
Peder Leone: se Anaklet II
Peder af Pisa (jurist, 1130'erne) 142
Peter (apostel) 206
Pius XII (pave 1939-58) 276
Rainald af Bar (cistercienserabbed 1134-50) 145
Raoul/Radulf (munk, antisemit, 1140'erne) 204
Reynald (cistercienserabbed i 1120'erne) 95-6, 261
Richard (cistercienserabbed 1139-43) 191
Robald (biskop 1135-45) 132
Robert af Chatillon (Bernards fætter, munk) 45, 103-5
Robert af Hereford (biskop 1131-48) 190
Robert af Molesme (abbed, ca. 1028-1111) 47
Rochais, Henri (Bernard-redaktør, 1900-tallet) 272
Roger (cistercienserabbed 1118-27) 93
Roger II af Sicilien (konge 1130-54) 121, 141-2, 201
Samuel (profet i Det Gamle Testamente) 49-50
Southern, Richard W. (historiker, 1912-2001) 23

-
- Stefan af Blois (engelsk konge 1135-54) 185-8, 190
- Stefan Harding (cistercienserabbed, ordensgrundlægger, d. 1134)
65-7, 69, 71, 75, 77, 86, 93-4, 106, 110, 112-13, 145
- Sulpicius Severus (biografiforfatter, d. ca. 420) 26
- Tescelin af Fontaines (Bernards far, d. ca. 1120) 46, 52, 65
- Theobald af Champagne (greve 1125-1151) 140, 226-7, 244-47
- Thomas Akvin (teolog, lærer, ca. 1225-74) 180, 276
- Ulrich af Augsburg (biskop, helgen, d. 993) 252
- Urban II (pave 1088-99) 202, 204
- Vacandard, Elphège (præst og biografiforfatter, 1849-1927) 24, 53
- Vilhelm (cistercienserabbed, 1150'erne) 240-41
- Vilhelm (cisterciensermunk, 1150'erne) 39
- Vilhelm af Champeaux (biskop, teolog, 1070-1122) 85-6, 89, 93
- Vilhelm Fitzherbert (ærkebiskop, d. 1154) 185-194
- Vilhelm X af Poitiers (hertug 1126-37) 129-130
- Vilhelm af Rievaulx (Bernards sekretær, abbed 1131-45) 96-7, 103, 186, 191
- Vilhelm af Sankt Thierry (abbed, teolog, biografiforfatter, ca. 1085-1148)
25-8, 49-50, 52-5, 58-60, 62, 63-4, 65-7, 72-78, 81-3, 84-91, 97, 99-103,
111, 117-8, 131, 139, 159-60, 162-3, 167, 170, 172, 174, 223, 248, 253
- Vilhelm af Volpiano (benediktinerabbed, 962-1031) 46
- Vilhelm af Æbelholt (abbed, helgen d. 1203) 135
- Waldef af Kirkham (cisterciensermunk, bispekandidat, ca. 1100-60)
185, 189
- Walter af Liege (kannik, cisterciensermunk, 1140'erne) 263-4
- Walter af London (ærkediakon 1140'erne) 187
- Walter af York (ærkediakon 1140'erne) 192
- Walter Map (hofdigter, 1140-1208/10) 97-8, 207, 261
- Williams, Watkin (historiker, 1859-1944) 24

